

**СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВНІ ОСОБЛИВОСТІ
ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
(НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ)**

Розглядається феномен геополітичної свідомості (ГПС) як різновид політичної свідомості. Наводяться результати дослідження ГПС студентів Чернігівського регіону, особливостей її структури та змісту.

Ключові слова: геополітична свідомість, геополітичний образ, студентська молодь.

The geopolitical consciousness (GPC), as a form of political consciousness, is analyzed. There are results of research of Chernigovs' students GPC peculiarities structure and content.

Key words: geopolitical consciousness, geopolitical images, students.

Постановка проблеми. У контексті дослідження політичної свідомості, що, як відомо, виступає одним із головних завдань політичної психології, інтерес викликає вивчення такого специфічного феномена як геополітична свідомість (ГПС). Ми пропонуємо робоче визначення ГПС, згідно з яким це форма відображення подій та явищ "політичного світу" крізь призму "світу географічного" шляхом ототожнення певного географічного простору з політикою, яка там проводиться. За формою ГПС виступає різновидом політичної свідомості, а змістовно – містить уявлення і знання політичного та іншого характеру стосовно того чи іншого географічного простору, а також оцінки, інтереси, установки до цього простору, політичних та інших процесів на ньому [2]. Зарубіжні науковці оперують термінами "геополітична культура", "геополітична уява", "геополітичні погляди (бачення)" тощо. При цьому Г.О'Туатейл виокремлює три рівні геополітичної культури – "формальний" (академічні геополітичні концепції та ідеології), "практичний" (конкретні форми політичної діяльності, що реалізуються політичними інститутами) та "популярний" (існуючі у суспільній свідомості геополітичні уявлення) [4]. Отже, саме "популярна" геополітична культура виступає найбільш близьким за змістом до ГПС поняттям (з тією обмовкою, що, на наш погляд, ГПС може проявлятися не лише на рівні суспільної, але й індивідуальної свідомості).

Спираючись на концепцію "пентабазису", розроблену В. Ганзенем, ми запропонували модель ГПС, яка зображена на рисунку 1 [2].

Рис. 1. Структурна модель геополітичної свідомості (ГПС)

Два правих компоненти моделі складають когнітивний компонент ГПС, а дві лівих – її емоційно-вольову (емоційно-мотиваційну) складову. Це, у цілому, співпадає з двома основними складовими політичної свідомості, які виокремлюються дослідниками: мотиваційний блок (потреби, цінності, установки, почуття) та когнітивний (політичні знання та уявлення особистості, пов'язані у певну ідеологічну схему). Два нижчих компоненти моделі складають умовно "нижчий" рівень ГПС – її побутову форму, притаманну більшості громадян. Два верхні компоненти лежать в основі "верхнього" рівня ГПС – відносно сформовані геополітичні ідеології, концепції, знання, які проявляються, головним чином, на рівні політиків та інтелектуалів. Зауважимо, що це узгоджується з двома формами політичної свідомості, які виділяються за критерієм глибини відображення, – побутова та теоретико-ідеологізована [2].

Слід зазначити, що переважна більшість вітчизняних досліджень геополітичних орієнтацій та уявлень мала суто соціологічний характер. Поряд з тим недостатньо досліджені саме психологічні аспекти ГПС, її особливості в осіб з різними індивідуально- та соціально-психологічними характе-

ристиками. Виходячи з цього, нами було проведено емпіричне дослідження, метою якого виступало вивчення структурних та змістовних особливостей ГПС студентської молоді та їх прояву в осіб з різним рівнем національно-державної ідентичності.

Методика та процедура дослідження. У дослідженні взяло участь 100 студентів психолого-педагогічного, технологічного та фізико-математичного факультетів Чернігівського національного педуніверситету імені Т.Г.Шевченка (50 чоловічої та 50 жіночої статі), яким було запропоновано дві методики. Перша – асоціативний тест, стимулами у якому виступали назви 12 країн світу (Україна, Росія, Беларусь, Польща, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, США, Канада, Китай, Японія) та трьох політичних союзів (Євросоюз, СНД, НАТО). Такий перелік, на наш погляд, дозволив наблизитись до охоплення всіх трьох рівнів геополітичного аналізу (країна – регіон – світ). Опитуваних просили навести будь-які асоціації стосовно політики у зазначених країнах (союзах). При обробці відповідей застосовувалась процедура контент-аналізу. При цьому ми використовували дві класифікації відповідей: перша передбачала виділення чотирьох категорій, згідно із наведеною вище моделлю ГПС: асоціації-образи ("О"), асоціації-емоції ("Е"), асоціації-знання ("З") та асоціації-бажання ("Б"); у другій класифікації всі відповіді поділялись на групи із позитивним, нейтральним та негативним змістом. Другою методикою був проєктивний тест "Хто Я?" на визначення рівня національно-державної ідентичності (НДІ) опитуваних. У залежності від наявності відповідей типу "громадянин України" або "українець", респонденти поділялись на групи умовно з "високим" або "низьким" рівнем НДІ. Статистичний аналіз даних здійснювався із використанням комп'ютеризованої програми SPSS.10.

Отримані результати та їх аналіз. Перед описом результатів, слід зазначити одну деталь. Хоча досліджуваних просили навести асоціації, які стосуються саме політичної сфери, більше половини отриманих відповідей безпосередньо не стосувалась політики, а мали загальний (типу "розвиненість", "прогрес"), економічний ("бідність", "якісні товари"), культурний ("працелюбність", "дисципліна"), географічний ("Москва", "Париж") або історичний ("козаки", "самураї") характер. З одного боку, це можна пояснити не дуже високим рівнем політичної культури студентів і намаганням компенсувати це загальною ерудицією; але з іншого, це вказує на системний характер ГПС, адже поєднуючи в собі знання не лише політичного, але й географічного, економічного, соціокультурного та іншого типів, вона виступає своєрідним їх інтегратором. Це дозволяє розглядати продукт ГПС – геополітичні ментальні карти як варіант "образу світу" суб'єкта.

Частотний аналіз складових ГПС виявив наступний розподіл асоціацій: асоціації-образи (відповіді типу "Янукович", "гарні автомобілі", "трьохколірний прапор") склали 22%; емоції ("гордість", "сором", "повага", "мені подобається...") – 2%; знання ("захист своїх інтересів", "високий рівень життя", "агресивна політика", "криза") – 75%; бажання ("увійти до ЄС", "вийти з СНД", "заборонити ввозити китайські товари в Україну") – 1%. Зазначимо, що ця пропорція простежувалась і в різних статевих групах, і в групах з різними рівнями НДІ. Той факт, що основу ГПС опитаних складають теоретичні знання абстрактного характеру можна пояснити, передусім, специфікою політичних та геополітичних феноменів – більшість останніх не можуть бути зведені до наочних образів (економічний розвиток, політична нестабільність, дружні або ворожі відносини між країнами тощо).

Загалом, у структурі ГПС опитаних студентів значно переважали когнітивні компоненти ("О" та "З" – 97%), а емоційно-мотиваційний блок ("Е" та "Б") був виражений дуже слабо (3%). Малу вагу останнього можна пояснити, з одного боку, аполітичністю значної кількості студентів; з іншого боку, це може бути пояснено тим, що більшість людей усвідомлює факт відсутності у них реальних можливостей впливати на геополітичні процеси та явища. Переважна частина відповідей стосувалась "вищого" рівня ГПС ("З" та "Б") – 76%, у той час як компоненти "нижчого" рівня ("О" та "Е") склали 24%. Це пояснюється вже згаданою перевагою компонентів типу "З", а також особливостями вибірки, адже нами опитувались студенти – особи, які вже повинні мати навички теоретичного осмислення складних соціальних явищ.

Надалі проаналізуємо змістовні особливості відповідей студентів стосовно конкретних країн та політичних об'єднань. Оскільки описана вище тенденція розподілу складових ГПС стосувалась майже всіх країн та політичних союзів, ми звертали увагу, по-перше, на частотні показники позитивних, негативних та нейтральних категорій; по-друге, на виділенні конкретних "стержневих" геополітичних образів (ГПО). Нагадаємо, що останні, згідно із Д.Замятініним, є найбільш значущим та масштабним різновидом політико-географічних образів, цільовими та чітко структурованими уявленнями про географічний простір, які містять максимально яскраві символи, знаки та характеристики територій, країн, регіонів, що позначають їх з політичної точки зору [3].

Передусім зазначимо, що найбільшу кількість асоціацій було отримано стосовно таких країн, як Україна, Росія, Беларусь та США (отже, бачимо відому модель "Україна між Сходом та Заходом"), а найменшу – стосовно Канади (можливо, її сприйманню заважає "ореол" більш могутньої сусідки). Як, правдоподібно, більшість асоціацій по кожній країні (союзу) були нейтрального характеру. Вітчизняна дослідниця С.Балюк, яка у своєму дослідженні сприймання сусідніх із Україною держав виявила схожу тенденцію, пояснює її високим рівнем толерантності українського суспільства [1]. На наш погляд, це скоріше є наслідком аполітичності значної частини наших громадян, а також відсутності у багатьох студентів чітких уявлень стосовно інших країн світу (а, як відомо, відсутність інформації або мала її

кількість може заважати виробленню позитивних або негативних установок). Ми виявили лише дві країни та один союз, стосовно яких переважали позитивні (Німеччина та Євросоюз) або негативні (Україна) відповіді.

Отже, стосовно **України** ми виявили лише 8% (до речі, найменший позитивний показник) позитивних відповідей ("Батьківщина", "країна, що розвивається", "демократія"). Переважна більшість (66%) асоціацій мала негативний характер ("криза", "корупція", "немає ані політики, ані держави", "слабка держава", "виїхати звідси" тощо). Нейтральні асоціації ("Янукович", "Євро-2012", "помаранчева революція") склали 26%. При такому розподілі стає закономірним, що всі три виявлені нами ГПО України мали негативний характер. Умовно ми визначили їх як "Хаос" ("хаос", "криза", "нестабільність", "розбрат", "безлад", "немає ладу", "сварки політиків", "безвладдя"), "Економічний занепад" ("бідність", "злиденність", "підняття цін", "інфляція", "безробіття", "мала заробітна плата") і "Продажні та брехливі політики" ("продажні політики", "політики-зłodії", "корупція", "хабарництво", "політики не додержуються своїх слів", "брехня"). Отже, вітчизняні студенти у своїй більшості, по-перше, доволі критично сприймають та оцінюють політико-економічну ситуацію у власній країні; по-друге, не сприймають Україну як державу, у котрій є більш-менш чітка внутрішня або зовнішня політика або "знакові" політичні лідери.

Стосовно **Росії** було зафіксовано 18% асоціацій позитивного змісту ("сильна країна", "стабільність", "політична єдність", "дружня країна", "країна, у якій уряд знає свою справу"), 25% негативних ("агресивна", "тоталітаризм", "несправедлива політика щодо інших країн", "шовінізм", "вважають Україну країною дурнів") та 57% нейтральних асоціацій ("сусіди", "газ", "країна з ядерною зброєю", "сніг", "Кремль"). Нами було виділено чотири ГПО Росії – "Газ та газова політика" ("газ", "продає Україні газ", "проблеми, що пов'язані із газом", "зниження ціни на газ"), "Путін", "Медведев" та "Авторитарна політика" ("авторитаризм", "тоталітаризм", "влада в одних руках", "жорстке керівництво").

Серед отриманих асоціацій щодо **Беларусі**, 35% мали позитивний характер ("порядок", "високий рівень життя", "розвинута економіка", "дружелюбний народ", "політики роблять все, щоб народ жив краще"), 17% – негативний ("тоталітаризм", "псевдодемократія", "немає свободи слова", "цензура") та 48% – нейтральний ("Лукашенко", "бульба", "країна-сусід", "Радянський Союз", "монархія"). Аналіз відповідей дав змогу виділити два ГПО Беларусі – "Батька-Лукашенко" та "Авторитарна політика" ("авторитаризм", "тиранія", "жорсткий контроль над усім", "сувора політика, закони", "має рамки, які в чомусь обмежують людей"). Отже, на відміну від України, сприймання найближчих сусідів здійснюється крізь призму відомих політичних лідерів, а також існування влади та політики як таких (зі своїм особливим стилем, ресурсами тощо).

При аналізі асоціацій, пов'язаних із **Польщею**, виявилось, що 24% студентів не навели жодної асоціації стосовно західного сусіда нашої країни. Можливо, що тут відіграла свою роль територіальна специфіка вибірки, адже Польща безпосередньо не межує із Північною Україною. Загалом, тут було отримано 36% позитивних відповідей ("дружні відносини з Україною", "високий рівень життя", "розвиток", "демократія"), 24% – негативних ("авіакатастрофа літака з Президентом", "несамостійна", "і вашим, і нашим", "погана політика"), а також 40% – нейтральних ("О.Квасневський", "Л.Качинський", "партнер у проведенні Євро-2012", "євроінтеграція", "на заробітки студенти тягнуться туди"). Наявні асоціації не дали змоги виявити якихось чітких ГПО Польщі, хоча на рівні тенденцій у відповідях студентів простежувались дві теми – українсько-польські відносини (в минулому та сучасності) та загибель політичного керівництва Польщі у авіакатастрофі. На прикладі останньої теми, до речі, можна побачити вплив ситуативних факторів на ГПС.

Не мали жодної асоціації стосовно **Німеччини** – країни, яка не лише має свій специфічний "колерит", але з якою Україна була пов'язана двома світовими війнами, 18% студентів. Нами було отримано 48% відповідей позитивного змісту ("високорозвинена країна", "економічна стабільність", "все круто", "впевненість", "сильна"), 13% – негативних ("друга світова війна", "загарбниця інших країн", "Гітлер", "газова залежність, танцює під дудку Росії"), та 39% – нейтральних асоціацій ("А.Меркель", "канцлер", "машина", "євро", "педантичність"). Ми не змогли виявити чітких ГПО Німеччини, але на рівні тенденцій у відповідях простежувались теми канцлера-жінки (А.Меркель), етнокультурних рис німців ("все за правилами", "порядок", "дисципліна") та високого економічного розвитку ФРН.

Що стосується **Франції**, то 29% студентів не надали жодних відповідей стосовно цієї країни Заходу. Отримані відповіді розподілились наступним чином: 33% – мали позитивний зміст ("стабільність та розвиненість країни", "політика на благо країни", "добра економіка", "романтика", "красива країна"), 18% – негативний ("страйки", "жабоїди", "міжетнічні конфлікти", "проблеми у політиці (скандали)") та 49% – нейтральний ("Н.Саркозі", "трюхоколірний прапор", "парфуми", "Ейфелева вежа", "мода"). Нами був виявлений один ГПО Франції – "Саркозі", побудований на образі президента цієї країни.

Чверть (24%) студентів не змогли навести жодних асоціацій стосовно **Великої Британії**. Наявні асоціації щодо цієї країни були наступними: позитивні – 29% ("стійкість, могутність", "порядок", "економічно розвинута країна", "висока культура", "я люблю англійський футбол"), негативні – 5% ("монархія – це не найкраще, що може бути", "холодна країна", "конфлікт"), нейтральні – 66% ("Єлизавета II", "У.Черчилль", "М.Тетчер", "королева", "імперія у минулому", "монархія", "туман", "лівосторонній рух", "збереження традицій"). Отримані дані дали змогу виділити один ГПО Великої

Британії з умовною назвою "Монархічний устрій" ("королева", "королівська родина", "монархія", "Єлизавета II"). Отже, Велика Британія сприймається вітчизняною молоддю як своєрідний "діючий політичний музей", в основі якого лежать збережені монархічні традиції.

Не мали жодних асоціацій щодо **Італії** 34% студентів. Серед отриманих відповідей 35% були позитивними ("розвинута", "гарні умови для проживання", "добра та якісна продукція одягу та взуття", "красота", "видатні пам'ятки архітектури", "дбають про свою культуру"), 13% – негативними ("криза", "роз'єднана країна, що не має ваги у глобальній політиці", "непомітна", "мафія") і 52% – нейтральними ("С. Берлусконі", "Папа Римський", "політика, спрямована на залучення туристів", "спагети", "мода"). Наявні відповіді не дозволили вести мову про якийсь чіткий ГПО Італії. На рівні тенденції простежувалася тема, пов'язана з епатажним прем'єр-міністром Італії С. Берлусконі.

Стосовно **США** було отримано 37% асоціацій позитивного змісту ("могутня", "самостійна, потужна, велика", "демократія", "дуже багата", "одна з найбільш розвинутих країн світу"), 20% – негативних ("війна", "агресія", "вважають, що їм всі винні", "дурість", "розбещеність") та 43% – нейтральних асоціацій ("Б. Обама", "Дж. Буш", "долари", "Макдональдс", "велика кількість повних людей"). Результати дали змогу виокремити 3 основні ГПО США – "Чорношкірий президент Обама" ("Б. Обама", "перший чорношкірий президент", "негр-президент"), "Агресивна зовнішня політика" ("війна в Іраку", "загарбники", "приниження інших", "вторгнення в інші країни", "країна, яка добивається своєї мети будь-якими засобами") та "Розвинута економіка та багатство" ("головна країна для економіки у світі", "дуже багата", "заможні люди", "велика заробітна плата", "стабільна валюта – долар"). Отже, США виявились єдиною країною Заходу, стосовно якої існує система різнотипних образів, які відображають зовнішню та внутрішню політику.

Канада та її політика виявились значно менш відомими для студентів – тут не змогли навести жодних асоціацій 44% опитаних. Отримані результати розподілились наступним чином: 39% позитивних асоціацій ("демократична країна, високий рівень життя", "стабільне правильне управління", "багатство природних ресурсів", "гостинна держава", "мир"), 8% – негативних ("стоїть у тіні США", "друг агресора", "погана влада"), та 53% – нейтральних відповідей ("сусід США", "хокей", "найбільша українська діаспора", "прапор із кленовим листом", "дві державних мови", "Оттава", "Квебек"). Хоча чіткого ГПО Канади нам не вдалось виявити, на рівні тенденції простежувалась тема українсько-канадських зв'язків, української діаспори у цій країні.

Не мали жодних асоціацій щодо **Китаю** 17% студентів. Існуючі уявлення стосовно цієї східної країни розподілились наступним чином: позитивні асоціації – 30% ("прогрес", "дуже розвинута у плані економіки", "розвинута країна у виготовленні різних речей", "процвітання", "працьовита країна"), негативні – 21% ("перенаселення", "диктатура", "неякісні товари", "бідність"), нейтральні – 49% ("велике населення", "комуністична країна", "індустріальна країна", "техніка", "торгівля"). Наявні асоціації дозволили виявити 3 основні ГПО Китаю, які були умовно визначені як "Економічний гігант-виробник" ("економічний підйом", "різномісна продукція", "розвинуте виробництво", "ще трохи, і весь світ буде завалений їхніми товарами"), "Демографічний гігант" ("багато людей", "велике населення", "перенаселення"), а також "Червоний Китай" ("комунізм", "Мао Це Дун"). Таким чином, Китай виявився другою (поряд із США) країною "далекого зарубіжжя", стосовно якої існує система різномісних образів.

Чверть (24%) опитаних не надали жодних асоціацій стосовно **Японії**. Розподіл наявних асоціацій був наступним: позитивні відповіді склали 45% ("чудова політика раціонального використання обмежених ресурсів", "прогрес", "маленька країна, а розвиток економіки та техніки великий", "дуже якісні товари", "технологічно розвинута країна"), негативні – 7% ("закрита політика", "відсутність ресурсів"), нейтральні – 48% ("автомобілі", "сакура", "самураї", "імператор", "традиції"). Аналіз асоціацій дав можливість виділити один ГПО Японії з умовною назвою "Країна науково-технічного прогресу" ("країна високих технологій", "НТП", "Hi-tech", "наука", "економічний гігант, який робить гроші на інтелекті, а не ресурсах").

Цікаво, що приблизно третина студентів (32%) не мали жодних асоціацій стосовно **Євросоюзу**. Позитивні асоціації стосовно ЄС склали 47% ("допомога у розвитку країн", "друзі", "розвинуті країни Європи", "економічне піднесення", "вступити до ЄС", "демократія"), негативні – 7% ("маячня", "я проти, багато факторів, які для життя українців не підходять", "проблемна система, яка запрошує до неї вступити", "корупція", "корисливі цілі"), нейтральні – 45% ("євро", "Рада Європи", "євроінтеграція", "великий ринок, де ходить "дядько" і каже, кому що продавати; неслухняних б'є"). Нами був виділений один ГПО Євросоюзу з умовною назвою "Розвинутий та престижний клуб" ("розвинуте об'єднання", "престижне об'єднання", "високий рівень життя").

Більше третини опитаних (37%) не змогли навести жодних асоціацій стосовно **СНД**. Враховуючи членство нашої держави у цьому об'єднанні, такий результат змушує замислитись. Кількість отриманих позитивних відповідей тут становила 28% ("дружба", "взаємодопомога", "політики цих країн допомагають цим країнам та іншим розвиватись", "економічна вигода", "спільне прийняття рішень для покращення відносин між країнами"), негативних – 30% ("безглуздя", "бездіяльність", "вийти з СНД", "політична непотрібність"), а нейтральних – 42% ("розпад СРСР", "Росія", "Україна входить до СНД"). Аналіз відповідей дозволив виділити один ГПО СНД – "Колишній СРСР" ("країни колишнього СРСР", "країни пострадянського простору", "совок").

Не навели жодної відповіді стосовно блоку НАТО 27% студентів. Найвні відповіді мали наступний розподіл: асоціації позитивного змісту – 26% ("потрібне об'єднання", "надія, підтримка", "захищає країну", "багате майбутнє"), негативного – 29% ("війна", "політика зброї", "наша держава не готова з цим зв'язуватись ані в політичному, ані в економічному сенсі", "недоброзичлива політика"), нейтрального – 45% ("військовий союз", "зброя", "США", "сила"). Ми виділили один ГПО НАТО – "активна військова сила" ("військові дії в усіх країнах", "атакували мирну Сербію", "загарбники", "зброя", "війна", "армія").

Хоча оцінка рівня геополітичної культури не входила до завдань нашого дослідження, слід констатувати, що серед отриманих відповідей зустрічались явно помилкові та неадекватні (хоча їх загальна кількість була незначною). Прикладом останніх можуть бути наступні: стосовно Великої Британії – "влада в кулаці президента, парламенту, королеви", Канади – "бойова країна", Японії – "відстала країна", Китаю – "Кім Чен Ир", США – "Тоні Блер".

Для виявлення особливостей ГПС у різних підгрупах вибірки нами була застосована процедура t-критерію Ст'юдента. В результаті було виявлено лише декілька статистично вірогідних відмінностей у студентів з високим та низьким рівнями національно-державної ідентичності (НДІ). Так, особи з високим рівнем НДІ частіше наводили асоціації нейтрального характеру щодо України, Росії, Франції, а також асоціації-бажання. Важко пояснити, чим обумовлений зв'язок рівня НДІ з частотою нейтральних асоціацій, а ось останній результат, на наш погляд, є цілком закономірним (адже високий рівень НДІ передбачає більшу політизованість і, як наслідок, наявність не лише певних поглядів, але й бажань). Виявлені статеві відмінності полягали у наступному: юнаки частіше від дівчат давали нейтральні відповіді щодо України та Польщі, негативні – стосовно Італії, США, Китаю та СНД, а також наводили більшу кількість асоціацій-знань та загальну кількість асоціацій. Останнє можна пояснити відомою тенденцією – більшою орієнтацією чоловіків до сфери політики. У цілому, той факт, що лише незначна частка відповідей була пов'язана з НДІ та статтю, можливо пояснюється тим, що багато отриманих асоціацій мали характер стереотипних соціальних уявлень (а останні, як відомо, обумовлені не стільки особистісними, скільки соціальними чинниками).

Висновок. В основі ГПС сучасних студентів лежать, переважно, когнітивні складові – узагальнені теоретизовані знання та ідеї політичного, економічного, культурологічного та географічного характеру (складають переважну більшість), а також образи конкретних політиків, політичних символів, предметів матеріальної культури тощо. Емоційні та мотиваційні компоненти складають дуже незначну частину ГПС.

Геополітична ментальна карта вітчизняних студентів базується на відомій моделі "Україна між Сходом та Заходом" (найбільше асоціацій у студентів викликають саме Україна, Росія, Беларусь та США). Сприймання та оцінка України пов'язані з такими геополітичними образами, як "Хаос", "Економічний занепад" та "Продажні та брехливі політики". Крім того, були виявлені такі ГПО, як "Газ та газова політика", "Путін", "Медведєв" (стосовно Росії), "Батька-Лукашенко" (Беларусь), "Авторитарна політика" (Росія та Беларусь), "Саркозі" (Франція), "Монархічний устрій" (Велика Британія), "Чорношкірий президент Обама", "Агресивна зовнішня політика", "Розвинута економіка та багатство" (США), "Економічний гігант-виробник", "Демографічний гігант", "Червоний Китай" (Китай), "Країна науково-технічного прогресу" (Японія), "Розвинутий та престижний клуб" (Євросоюз), "Колишній СРСР" (СНД), "Активна військова сила" (НАТО).

Окрім геополітичні уявлення студентів пов'язані з такими чинниками, як рівень національно-державної ідентичності та стать.

Література

1. Балюк С.В. Образи сусідніх країн: погляд з України // Вісник Одеського національного університету. – 2009. – Т.14. Вип. 13. "Соціологія та політичні науки". – С.694-700.
2. Дроздов О. Геополітична свідомість як психологічний феномен // Соціальна психологія. – 2010. – № 5. – С.26-37.
3. Замятин Д.Н. Геополитика образов и структурирование метапространства // Политические исследования. – 2003. – №1. – С.82-102.
4. Ó Tuathail G. Geopolitical Structures and Geopolitical Cultures: Towards Conceptual Clarity in the Critical Study of Geopolitics (2003) // Режим доступу <http://www.toal.net/Publish/Papers/GeopoliticalCulture2.pdf>

Стаття надійшла до редакції 17.11.2010